

<https://casopishost.cz/clanky/11173-skoro-jakoby-smireni>

Magdaléna Platzová

Jaký by byl osud některých rukopisů, kdyby jejich autoři nebyli tím, kým jsou? Jak by asi průměrný nakladatelský redaktor zareagoval na poslední román Michela Houellebecqa?

„Vážený/á XY, váš text má potenciál, ale je na něm třeba ještě pracovat. Držte nit vyprávění, neměňte libovolně směr. A ujasněte si, co vlastně chcete psát: špionážní román s prvky science fiction, nebo společensko-psychologické drama? Škrtejte! Hlavně výpisky z Wikipedie, jež přímo nesouvisejí s dějem, a pak ty úmorně dlouhé sny! Neodhazujte postavy jako polámané hračky. A sjednoťte styl. Některé pasáže jsou velmi vydařené a jiné lze překonat jen se zaťatými zuby. To si vůči čtenáři nemůžete dovolit.“

XY si to dovolit nemůže, ale Houellebecqovi prošlo už mnohem víc. Stačí si vzpomenout na předposlední román Serotonin (2019) a vlastně už i Podvolení (2015). Z těch knih uvízlo v paměti celkem málo: jedna zajímavá premisa, hořící barikáda z traktorů, reklama na normandský sýr Livarot a postřeh, že Nizozemci nízkými cenami válčují francouzské zemědělce. V celku byl dojem z četby zastíněn pocitem, že psaní začíná být tomuto asi nejslavnějšímu žijícímu francouzskému autorovi v podstatě lhostejné. Proto jsem se do četby Houellebecqova nového románu Zničit, který vyšel ve Francii v lednu tohoto roku a v Česku na podzim, nehrnula. Poprvé jsem nebyla zvědavá, s čím Houellebecq přišel. Odrazovalo mne i to, že se jedná o tlustou bichli, kterou francouzští knihkupci prodávají zatavenou do fólie, bez možnosti do ní nahlédnout. Výzva je jasná: důvěřuj, nebo nech ležet. Nechala bych spíš ležet. Což by nakonec, jak musím uznat po četbě skvělého českého překladu z pera Alana Beguivina, byla přece jen asi škoda.

Ve srovnání s Houellebecqovými nejsilnějšími romány, jako je Mapa a území nebo Elementární částice, je román Zničit poněkud bez šťávy. Nicméně v autorovi opět poznáváme starého Houellebecqa, jak jsme jej znali a měli rádi, a je tu i něco nového.

Houellebecq se vždy prohlašoval za romantika věřícího ve vykupitelskou sílu lásky, ale jeho texty spíše vypovídaly o opaku. Člověk v nich byl nakonec odsouzen k samotě, a pokud došel nějakého štěstí, bylo to s pomocí drog, určitě ne skrze lásku druhé lidské bytosti. To se teď změnilo. Autor svému hrdinovi dopřává lásku až za hrob a navíc jej smiřuje s manželstvím, rodinou a s lidským společenstvím vůbec.

Provokatér levičáků

Jinak je to Houellebecq s celou obvyklou výbavou. Ve Zničit najdeme kritické bonmoty na účet francouzského, potažmo západního systému a společnosti, popisy několika felací, převyprávěný program televize, vydatné kouření cigaret a popíjení. Nechybí ani hotová jídla z obchodu Monoprix a odpor k vegetariánství a všemu, co by mohlo spadat do kategorie „zdravý životní styl“. Náš oblíbený nihilistický konzervavec a konzervativní nihilista také jako vždy rozděluje ženy na dvě kategorie: ty, které týrají muže a děti ve jménu vlastní realizace, a pak ty druhé, které se andělsky obětují a jsou dobré v posteli.

Svoje provokace samozřejmě nikdy úplně nepřežene, na to je příliš zkušený v komerčně úspěšném příjemném lechtání francouzských, tradičně levicových intelektuálů, kteří jsou hlavními konzumenty jeho knih. Je jisté, že voliči Marine Le Penové, o nichž ve své nové knize píše s takovým porozuměním, ho nečtou.

Je v tom všem cosi na hranici pokrytectví, lehce neupřímného a vypočítavého, ale dokud má Houellebecq co říci, necháme se celkem ochotně zneužít. Jako čtenáři jsme nakonec vždycky zvědaví, kam až je autor ochoten zajít, když otevřeně flirtuje s krajní pravicí, s hnutím proti společné Evropě nebo vyzdvihuje (ztracenou) sílu organizované křesťanské víry. Jako zkušený manipulátor ví, že média nemají nic raději než udržované napětí.

Šest způsobů čtení

Nebudu vyprávět děj knihy, budoucí čtenář by byl ošizen. Místo toho bych chtěla poukázat na různé způsoby, jakými lze román Zničit číst. Našla jsem jich šest, což je číslo, které by autor, laškový tentokrát s magií, doufám ocenil.

První čtení: Asi nejdůležitější, protože nejosobnější a nejvíce autentická rovina románu, je meditace na téma stárí, nemoci, smrti a lásky. Od první věty („Některá pondělí na samém konci listopadu nebo na začátku prosince má člověk pocit, hlavně když je nezadaný, jako by procházel chodbou smrti.“) až k samému závěru, ať už se na povrchu odehrává cokoli, se hlavní hrdina pohybuje ztichlou krajinou osvětlenou chladným sluncem pozdního podzimu.

Druhý způsob: Zničit je román se špionážní zápletkou z politického prostředí Francie v blízké budoucnosti (rok 2027). Vyšetřovatelé z francouzské obdoby české BIS se během příprav na prezidentské volby potýkají s útoky neznámé skupiny teroristů, kterou nejsou schopni identifikovat.

Třetí způsob: Román je kritickou, dnes už typicky houellebecqovskou sondou do současné francouzské/západní přeorganizované a utilitární společnosti s její „pseudohravou, ve skutečnosti kvazifašisticky normativní atmosférou, jež postupně zamořila i ty nejzapadlejší kouty denního života“. Houellebecq si pro každý svůj román uměl vybrat zajímavé konkrétní prostředí, které po svém prozkoumal. Tentokrát je to sféra zdravotnictví a péče o seniory, což je vzhledem ke covidové pandemii velmi aktuální. Na scénu přivádí i současné „disidenty“: identitáře, katolíky, nezaměstnané, obyvatele zchudlých částí Francie, kteří nejvíce doplácí na globální volný trh. Voliče Le Penové a Macrona posazuje k jednomu stolu, v rámci jedné rodiny.

Čtvrtý způsob: Zničit je průvodcem po specifické části Francie. Jako jsme díky Serotoninu objevili zemědělskou Normandii s jejími problémy, tak zde poznáváme zblízka vesnice a městečka v kraji Beaujolais, konkrétně v oblasti Villié-Morgon. Podíváme se i do Lyonu, kde si Houellebecq bere na mušku lyonské buržousty a snoby, což je téma samo o sobě.

Pátý způsob: Se základní filozofickou průpravou můžeme knihu Zničit číst jako román o věčném souboji dionýského principu s apollónským, jak jej definoval Nietzsche. Textem se několikrát mihne jméno hlavního odpůrce a kritika Francouzské revoluce a osvícenství, katolického mystika a royalisty Josepha De Maistre. Rousseau je zde nazván „posledním z pitomců a nejhorším z hajzlů“. Lidský úděl komentuje Blaise Pascal. A odkazuje se i k Hegelovi, k jeho pojetí dějin jako zápasu, v němž hraje svou roli násilí.

Poslední, šestý způsob: Knihu lze chápat jako podobenství, obdobu pohádky Rozum a Štěstí. Hlavní hrdina Paul Raison (Pavel Rozum) se vláčí životem bez zřejmé vášně a radosti. Neumí vlastně žít a ani netuší, proč by měl. Je úspěšným státním úředníkem a stane se poradcem stejně osamělého Bruna

Juge (Bruna Soudce), francouzského ministra hospodářství, nejdůležitějšího člena vlády a podle všech náznaků budoucího vůdce Francie.

Soudce se pod vlivem Rozumu projevuje především jako pilný, ale nezáživný workoholik, nesmírně výkonný a schopný, ale bez schopnosti oslovit masy, a tedy získat větší vliv. Před prezidentskými volbami se dostane do rukou profesionální koučky nejasně východního původu, nádherné mladé ženy jménem Raksaneh, která v něm probudí netušený potenciál.

Raksaneh je perské slovo a znamená monstrum. Houellebecq to neprozrazuje, nechává na čtenářově důvtipu, zda si jméno dohledá sám. Monstrum je něco, co pochází z ne-lidského světa. K nadpřirozeno ostatně odkazují i mnohé zmínky o nepochopitelně dokonalých schopnostech teroristů, kteří zřejmě chtějí zničit stávající světový řád. Ani ti nejlepší pracovníci tajných služeb nedovedou rozlousknout, jak jsou jejich útoky vedeny, a několikrát zde padne slovo „magie“.

Na této úrovni, z níž mrazí, tedy Houellebecqova kniha odkazuje ke skrytým, snad pohádkovým, ale mnohem spíše pekelným silám.

Meditace v lese

Vraťme se na závěr k tomu, co je v románu Zničit nové a pozitivní. Jako by autor ve svých šedesáti šesti letech poprvé v mučivé realitě života našel útočiště bez zázračných drog, a dokonce bez sexu (i když ten zde musí být alespoň pro forma).

Tímto útočištěm je láska a také klid, dalo by se dokonce říci meditace. A potom les. Ty tři věci spolu vždy nějak souvisejí. Autorovi se podařilo vycítit výraznou společenskou tendenci, která se vztahuje i ke krizi kolem covidu. Mnoho lidí dnes touží po klidu, duchovním životě a obnově v přírodě.

V podzimním lese se odehrává také závěrečná scéna, která nám vžene slzy do očí, Houellebecqova vrcholná scéna, dalo by se říci, možná raison d'être celé knihy. Neboť, jak se tento autor v jednom starém rozhovoru pro The Paris Review vyjádřil: „Co na literatuře nejvíc zbožňuji, je schopnost člověka rozplakat.“

Autorka je spisovatelka.

Michel Houellebecq Zničit přeložil Alan Beguivin Odeon, Praha 2022 542 stran